

آموزش عروض و قافیه

(با رویکرد عروض شنیداری)

همراه با فایل های صوتی آموزشی

دکتر علی اکبر کمالی نهاد

عضو هیئت علمی گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان تهران

دکتر محمد امیر جلالی

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی تهران

انتشارات دانشگاه فرهنگیان

انتشارات زوار

تابستان ۱۴۰۰

سرشناسه	جلالی، محمدامیر، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور	آموزش عروض و قافیه (با رویکرد عروض شنیداری) همراه با فایل های صوتی آموزشی / محمدامیر جلالی، علی اکبر کمالی نهاد؛ ویراستار علمی و فنی امیرحسین سالک.
مشخصات نشر	تهران: انتشارات زوار دانشگاه فرهنگیان، انتشارات، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۲۰۸ ص.
شابک	۴۸۰۰۰۰ ریال: ۷-597-401-964-978
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه: ص. [۲۰۴] - ۱۲۰۸: همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	عروض فارسی
موضوع	Persian language -- Versification
موضوع	قافیه
موضوع	Rhyme
موضوع	فارسی -- وزن شعر و نثر
موضوع	Persian language -- Rhythm
شناسه افزوده	کمالی نهاد، علی اکبر، ۱۳۵۴ -
شناسه افزوده	سالک، امیرحسین، ۱۳۷۵ -، ویراستار
شناسه افزوده	دانشگاه فرهنگیان، انتشارات
رده بندی کنگره	PIR۲۵۵۸
رده بندی دیویی	۸۵۹/۲۱
شماره کتابشناسی ملی	۲۸۶۶۲۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی	فیبا

انتشارات دانشگاه فرهنگیان

انتشارات زوار

آموزش عروض و قافیه

(با رویکرد عروض شنیداری)
همراه با فایل های صوتی آموزشی
مؤلفان:

دکتر محمدامیر جلالی - دکتر علی اکبر کمالی نهاد
عضو هیئت علمی دانشگاه طباطبائی تهران - عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان تهران

ویراستار علمی و فنی: امیرحسین سالک
ناشر: انتشارات زوار و انتشارات دانشگاه فرهنگیان
نویت چاپ: اول، تابستان ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۵۰ نسخه
تنظیم و صفحه آرایی: منیژه گلستانی
طراحی جلد: سعیده نیکبخت
چاپ و صحافی: نقره آبی
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۰۱۵-۹۷-۷
قیمت: ۴۸۰۰۰ تومان

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، خ ۱۲ فروردین، نبش خ وحید نظری، شماره ۳۳ - تلفن: ۶۶۴۸۳۴۲۳-۶۶۴۶۲۵۰۳
ارتباط با مؤلفان: / mohammadamir_jalali@yahoo.com / Alikamali_cfu.ac.ir ۰۹۱۸۸۶۳۰۱۷۶

حق چاپ محفوظ است.

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه
فصل اول: مبانی آموزش عروض	
۱۷	تعریف عروض
۱۷	فایده علم عروض و قافیه
۱۸	وزن شعر، اجزاء و چگونگی پدید آمدن آن
۲۰	چگونگی پدید آمدن وزن
۲۱	تعریف وزن
۲۱	بحر
۲۲	تقطیع و رکن بندی
۲۳	صامت و مصوت
۲۴	صامت های زبان فارسی
۲۵	مصوت های زبان فارسی
۲۵	هجاء
۲۶	انواع هجاء در «وزن شعر» و «زبان» فارسی: ۲ یا ۳ هجاء؟
۲۷	ارکان عروضی
۲۸	مشهورترین ارکان عروضی در شعر فارسی
۲۸	نحوه تلفظ رکن ها
۲۹	انواع وزن در شعر فارسی
۲۹	الف. تقسیم بندی براساس تعداد رکن ها (مثنی، مسدس و مرتع)
۳۰	ب. تقسیم بندی براساس نوع رکن ها (متحد الارکان، متناوب الارکان و مختلف الارکان)
۳۳	چند نکته درباره وزن های متناوب الارکان
۳۳	چند نکته تکمیلی برای مدرسان

فصل دوم: روش های آموزش عروض

۱. آموزش به شیوه رکن محور (عروض شنیداری) ۴۱
- مزایای روش آموزش رکن محور ۴۱
- روش کار در جلسات آغازین آموزش ۴۲
- ادامه آموزش ۴۷
- جدول های پنج گانه ۴۸
- نکات مهم ۴۹
- توضیحی درباره فایل های صوتی و «ریتمیک» خواندن بیت: ۵۰
- جدول ۱ (وزن های متحد الارکان) (وزن های مبتنی بر تکرار رکن ها) (XXXX) ۵۱
- جدول ۲ (اوزان متناوب الارکان) (وزن های مبتنی بر تناوب رکن ها) (XY/XY) ۵۳
- جدول ۳ (وزن های متفق الارکان) (XXXX یا XXXx) ۵۵
- جدول ۴ (وزن های متشابه الارکان) (XY/x یا XY/Xy) ۵۹
- جدول ۵ - برخی دیگر از وزن های شعر فارسی ۶۱
- سی وزن مشهور شعر فارسی ۶۳
- تمرین ۶۷
۲. آموزش به شیوه تقطیعی (هجامحور) ۶۹
- قواعد تقطیع و قواعد وزنی ۶۹
- الف. قواعد تقطیع ۶۹
- نکته مهم: ضرورت دقت در مصراع های بعد و عدم اکتفا به یک مصراع در تشخیص وزن ۷۳
- ب. قواعد وزنی ۷۵
۱. اختیارات شاعری ۷۵
- وزن اصلی و وزن تقطیعی ۷۸
- چند نکته دیگر درباره اختیارات شاعری ۷۹
- تمرین ۸۰
۲. ضرورات وزنی ۸۱
- ۲-۲. کاسته شدن از کمیت مصوت های بلند «i» و «u» پیش از «y» ۸۶
- ۲-۳. حذف همزه ۹۰
۳. استثنائات (مسائل وزنی کهن) ۹۱
- مروری بر قاعده های مهم در وزن و تقطیع شعر ۹۱
۳. آموزش به شیوه رکن - هجامحور ۹۳
- مراحل تقطیع و تشخیص وزن ۹۳
- نکته مهم: تقدم تشخیص گوشه آهنگ کلی حاکم بر شعر، بر عمل تقطیع ۹۴

۴. آموزش به شیوه هجا - رکن محور ۹۵

تمرین ۹۶

فصل سوم: قافیه

قافیه ۹۹

تعریف قافیه ۹۹

ارزش و کاربرد مبحث قافیه ۹۹

چند نکته درباره قافیه ۱۰۰

ردیف ۱۰۱

انواع موسیقی شعر و نقش موسیقایی ردیف و قافیه در شعر فارسی ۱۰۱

قافیه و ردیف در شعر نیمایی ۱۰۲

مباحث جدید و قدیم قافیه ۱۰۲

مباحث جدید قافیه ۱۰۳

شیوه آموزش انواع قافیه ۱۰۳

شیوه ساخت قافیه ۱۰۳

روی ۱۰۴

چند نکته تکمیلی برای مدرسان ۱۰۵

هجای قافیه ۱۰۶

انواع قافیه ۱۰۷

الگوهای هجای قافیه ۱۰۸

۱. هجای CV (صامت + مصوت کوتاه) ۱۰۸

۲. هجای CV̄ (صامت + مصوت بلند) ۱۰۸

۳. هجای CVC (صامت + مصوت کوتاه + صامت) ۱۰۹

۴. هجای CVC̄ (صامت + مصوت بلند + صامت) ۱۱۰

۵. هجای CVCC (صامت + مصوت بلند + صامت + صامت) ۱۱۰

۶. هجای CVCC (صامت + مصوت کوتاه + صامت + صامت) ۱۱۱

عیب‌های قافیه ۱۱۳

سه شرط صحیح بودن قافیه ۱۱۳

انواع عیب‌های قافیه ۱۱۴

۱. عیب‌های مربوط به هجای قافیه ۱۱۵

۱/۱. عیب تفاوت واج در هجاهای قافیه ۱۱۵

۱/۱. الف. عیب تفاوت در مصوت ۱۱۵

۱/۱. الف. ۱. عیب تفاوت در مصوت کوتاه (در هجاهای «CVC» و «CVCC») ۱۱۵

مقدمه

عروض یکی از مهم‌ترین و کاربردی‌ترین دانش‌های ادبی است که در صورت اتخاذ روش‌های صحیح در آموزش آن، مهارت‌های متعددی را چه از جنبه علمی و چه از جنبه هنری در فراگیر ایجاد می‌کند. به دست دادن معیارهایی برای درست خواندن عبارات و متن‌های شعری (و نهایتاً درک صحیح معنای متن)، تشخیص لغزش‌های متون منظوم (اعم از افتادگی‌ها، افزودگی‌ها، و خطا در نگارش واژگان)، کمک به تشخیص مائده صحیح بر اساس وزن شعر در جهت ویرایش و تصحیح متن‌های شعری (اعم از متون چاپی و نسخه‌های خطی)، به دست دادن اصطلاحات لازم برای نقد شعر و جنبه‌های موسیقایی متن، هم‌چنین افزایش آشنایی هنری و لذت از خواندن شعر با درک بهتر موسیقی آن، مؤثر و آهنگین خواندن شعر، و نیز افزایش مهارت در خلق آثار هنری موزون، از جنبه‌های اهمیت و کاربردهای این دانش است. همان‌گونه که دانش قافیه نیز علاوه بر استفاده در نقد شعر و مطالعات زبان‌شناختی (معیاری برای تشخیص تلفظ قدیم واژگان)، در درست خوانی و تصحیح متن نیز خواننده و پژوهنده را یاری می‌دهد.

با همه این‌ها، در عمل می‌بینیم که در شیوه‌های آموزشی رایج، آنچه فراگیران می‌آموزند، بیش‌تر قواعد وزنی و فنون تقطیع است و کمتر اتفاق می‌افتد که این دانسته‌ها تبدیل به مهارتی عملی و کاربردی شوند. کسب مهارت‌های کاربردی در دانش عروض، از طریق همراه ساختن تقویت گوش و شمع شنیداری فراگیران به همراه آموزش فنون تقطیع حاصل می‌شود. نداشتن مهارت در تشخیص شنیداری وزن، یکی از مهم‌ترین دلایل ناتوانی در روخوانی و نقل صحیح شعر، و نیز عدم تشخیص آشفته‌گی‌های وزنی در متون پیش‌رو است. این امر دست‌کم ناشی از دو چیز است: مبانی کتاب‌های کهن عروضی، و روش‌های رایج آموزشی.